Nije prvi put da Ljiljana Maletin Vojvodić piše o umetnicima koji se otiskuju u daleke zemlje, tražeći u njima inspiraciju za svoj rad. Jeste, međutim, radikalna promena naglaska koju čini u *Skriku* – odjednom više nije u prvom planu imagološka priča, priča o mestima koja nas zaokupljaju, nego o Drugima, ili Drugim Ženama koje bi, baš kao u konceptualnom radu M. Mandića *Kaja*: *Ja sam ti je on*, mogle postati mi same. Ženama koje univerzalnu ženskost, kao biološku i društvenu datost, tematizuju i problematizuju na nesvakidašnji način. Ženama koje svojim akcijama, svojim šokantnim radovima, svojim viđenjem stvarnosti i približavanjem istoj putem umetničke prakse, nastoje, sa različitih strana sveta, poslati svoje krikove. Bez radikalne feminizacije, suptilnim umetničkim sredstvima, ponajviše vezanim za izbor teme, ali i za pripovedački postupak, to čini i Ljiljana Maletin Vojvodić svojim (S)krikom.

dr Dragana V. Todoreskov
Izvod iz recenzije

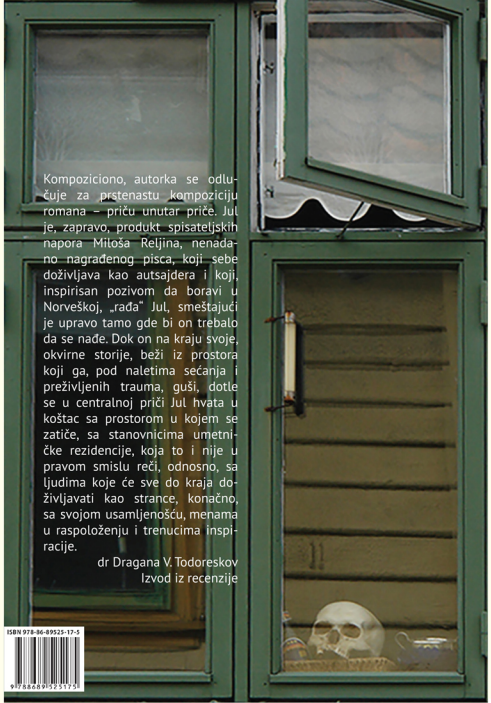

Kompoziciono, autorka se odlučuje za prstenastu kompoziciju romana – priču unutar priče. Jul je, zapravo, produkt spisateljskih napora Miloša Reljina, nenadano nagrađenog pisca, koji sebe doživljava kao autsajdera i koji, inspirisan pozivom da boravi u Norveškoj, „rađa" Jul, smeštajući je upravo tamo gde bi on trebalo da se nađe. Dok on na kraju svoje, okvirne storije, beži iz prostora koji ga, pod naletima sećanja i preživljenih trauma, guši, dotle se u centralnoj priči Jul hvata u koštac sa prostorom u kojem se zatiče, sa stanovnicima umetničke rezidencije, koja to i nije u pravom smislu reči, odnosno, sa ljudima koje će sve do kraja doživljavati kao strance, konačno, sa svojom usamljenošću, menama u raspoloženju i trenucima inspiracije.

dr Dragana V. Todoreskov
Izvod iz recenzije

ISBN 978-86-89525-17-5

Ljiljana Maletin Vojvodić SKRIK

Ljiljana Maletin Vojvodić

SKRIK

Ljiljana Maletin Vojvodić je autorka knjiga *Nostalgija za severom* (2017), *Prustove madlene u supermarketu* (2016), *Norveška od Bjernsona do Knausgora* (2016), *Oni koji jedu sirovo meso* (2013), *Norveška priča* (2013), *U egzilu* (2011), *Finska, zemlja Kalevale, jezera i sauna* (2011) i *Patuljci i Hiperboreja* (2008). Nagrađena je nagradama Andra Gavrilović (2015) i Milutin Uskoković (2009), grantovima Ambasade Norveške i Ambasade Finske u Srbiji, Ministarstva inostranih poslova Austrije, norveške fondacije NORLA, Fondacije EU Japan Fest iz Tokija. Učestvovala je u rezidencijalnim programima u Japanu, Rusiji, Austriji, Portugaliji, Francuskoj, Latviji, na Islandu, Grenlandu, u Švedskoj, Finskoj i Norveškoj. Tekstove objavljuje u književnim časopisima, dnevim listovima i onlajn. Studije književnosti završila je u Novom Sadu. Članica je Srpskog književnog društva i Društva književnika Vojvodine.

LJILJANA MALETIN VOJVODIĆ

SKRIK

Artprint media

Novi Sad

2020.

UMETNIK U REZIDENCIJI

(GDE GLOBALNO SREĆE LOKALNO)

KNJIGA 1

Za izdavača: Artprint media

Urednica edicije: dr Maja Rogač Stančević

Dizajn korica: Dragan Vojvodić

Fotografija na koricama: Ljiljana Maletin Vojvodić

Fotografija autorke: Eva Puella

Tehničko uređenje i lektura: Kreativno-edukativni centarArtboks, Petrovaradin/ Novi Sad

Copyright © za srpsko izdanje

Ljiljana Maletin Vojvodić

Sva prava zadržana

Knjiga je nastala u umetničkim rezidencijalnim programima USF Verftet u Bergenu (Norveška) i Q21 u Beču (Austrija). Deo je internacionalnog projekta *Umetnik u gostima*.

Mom ocu. Đorđu.

SADRŽAJ

KNJIŽEVNICA NA PRIVREMENOM RADU U INOSTRANSTVU 9
TREBALO JE DA ISKLJUČI TELEFON 12
U SALONU INGUN BREMER 18
TAŠTINA MALIH RAZLIKA 23
ČASNA PIONIRSKA REČ 26
OTAC 31
NIKO NIJE SPOMINJAO PLANINU, NI OGROMNI DIMNJAK 36
NORVEŠKA *ZA POČETNIKE* 39
STUDIO ZA PISANJE 44
KAKO JE RODITI SE U TUĐOJ KOŽI? 47
MESEN NIKAKO NIJE DOBRO MESTO AKO SI USAMLJEN I U SUZAMA 51
SASVIM JE SIGURNO DA NEĆU POSTATI MAJKA 54
EDVARD MUNK 58
PENIS, JAJA I CIGARETE 65
SOFI KAL 67
PIŠEM ZATO ŠTO SAM ŽENA 72
SKORO ŽENA 76
NOVINSKI TEKST 81
O TOME JE VEĆ PISAO ERLEND LU 84
KNAUSGOROMANIJA 89
15 MINUTA SLAVE 94
NIJE ZNALA DA JE U INBOKSU ČEKAO IMEJL 99
STRAH OD TRUDNICA 102
MILOŠ RELJIN 106
ONE DAY I'll GROW UP, I'll BE A BEAUTIFUL WOMAN… 112
PONEDELJAK POČINJE U SUBOTU 117
MOJA BORBA, DEO PETI 119
UPUTSTVA KAO PISANJE 124

UNESI HAOS U RED 127
RUČAK 130
NIJE BILO SUMNJE 133
NAUČENI SMO DA VERUJEMO DA JE ONO ŠTO VIDIMO ISTINA 137
TOGA PUTA SE JASNO SEĆALA SOPSTVENOG SNA 139
MAČKA 142
OLAF, ŠVEĐANIN 144
ANĐEO BOLESTI 147
SCANDINAVIAN PAIN 154
SKRIK LJILJANE MALETIN VOJVODIĆ 157

KNJIŽEVNICA NA PRIVREMENOM RADU U INOSTRANSTVU

„Sasvim je sigurno da neću postati majka. I da ću umreti sama i nesrećana", shvatila je jedne besane noći, u kojoj ju je ponovo mučila glavobolja.

Mada je to umesto nje izgovorila Trejsi Emin. Jedna od onih o kojoj je, toga leta na Severu, pisala.

„Šta se to dešava sa mnom?" po ko zna koji put se zapitala Jul, "budim se – umivam se – perem zube – pijem kafu – doručkujem – oblačim se – stavljam ruž – obuvam se – izlazim iz kuće – klimam glavom – pamtim – ponavljam – zaboravljam brinem se – izmišljam – ručam – večeram – mršavim – gojim se – perem veš – perem kosu – tuširam se – zaboravljam – tugujem za prošlim – bežim od budućeg – pretražujem internet – čitam imejlove – čekam da mi se nešto dogodi?"

Zato se danima skrivala u kući.

Ili se u nju ne bi vraćala mesecima.

Imala je sreću da pronađe onog koji će je zavoleti više nego što je volela samu sebe.

No, uplašila se da bi joj mogao okrenuti leđa.

Napustila ga je iz straha da bi to mogao on učiniti.

Menjala je zemlje i gradove, kuće i postelje, pokušavajući da postane neko drugi.

Tako je čitavo jedno leto oponašala Sofi Kal. Koju je imitirala Marija Tarner. Junakinja Pola Ostera iz *Levijatana*.

Ili je, zapravo, bilo obratno?

U čitavoj toj zbrci izmaštanog i pročitanog, koja je nikuda nije vodila, kao što je nikuda nije vodio ni njen racio, Jul je odlučila da pronađe svrhu – ponedeljak je bojila narandžastom – knedle sa šljivama posipala je uprženom prezlom, a dinju cimetom. Utorkom je pila sok od crvenog nara i ribizle. Sredom je jela beli krompir, pirinač je kuvala u mleku i dodavala šećer u prahu. Četvrtak je bio rezervisan za zeleno – doručkovala je kivi, ručala kiseli krastavac i rukolu, a za večeru bi pojela testo od koprive s peršunom i mentom. Petak je bio dan za omlet, sladoled od vanile i jednu bananu dok je subotom ukus domaće šunke razblaživala rozeom ili šejkom od jagoda.

Jedino nedeljom nije obraćala pažnju na boje. Ona je bila u znaku slova P. Jela bi pice, pastu, pastrmku, pomorandže, povrće, puding, plesnive sireve, parmezan i pila pšenično pivo.

Izdržala je tako jedno leto.

I s olakšanjem prestala to da čini.

Onda je odlučila da će živeti za umetnost kao što su drugi verovali u Boga.

Počela je da piše iako to niko od nje nije očekivao, mada to nikom nije bilo potrebno.

Niko nije tražio njene reči niti je iko želeo njenu iskrenost.

Pisala je da bi se sačuvala.

Da se ne bi osećala krivom.

Prisiljavajući sebe da danima podari svrhu, eksperimentisala je sa zemljama i žanrovima, tragala za udaljenim rezidencijama kao za spasom.

Iako su postojali razni eufemizmi kojima bi sebe mogla opisati, bila je kulturni gastajbarter.

Lice s periferije, na privremenom radu u inostranstvu.

U egzilu jednako van kuće kao i u sopstvenoj zemlji, gde se bavila raznoraznim profesijama, koje su trebale da budu *plemenita misija* a zapravo su bile *muka živa*.

Između prve i druge knjige mojih Embahada, pisao je njen omiljeni pisac, Crnjanski, *to jest mog prvog i drugog službovanja u Berlinu, ja sam u Beogradu živeo trostrukim životom profesora, novinara i književnika. Sva tri su kod nas, u to doba, bila čemerna.*

Ništa se nije promenilo ni od vremena u kojem je Isidora Sekulić, kojoj su zamerali da je *premalo nacionalna, a previse lična*, u Srbiji živela *jednako čemernim životom nastavnika i pisca*.

U staroj priči o sukobu *lokalnog i tuđeg, žene i muškarca, umetnika i građanina, jednih i drugih,* ni danas se ne nazire srećan kraj.

Samo je sve postalo još uzaludnije.

Zato je Jul i bežala.

Iz Srbije.

I od – same sebe.

Najpre u latvijsku Kući pisaca, potom u portugalsku hacijendu, katalonsko selo, u finsku provinciju, nadomak granice sa Rusijom i u nekadašnju fabriku sardina u Bergenu, nakon kojeg je i stigla u Hardanger fjord i Kuću umetnika u Olviku.

U kuću boje kalvadosa, s belim prozorskim okvirima i crnim crepom, u koju ju je beogradski pisac, Miloš Reljin, smestio, nakon što ga je telefonski poziv probudio u rano jutro.

TREBALO JE DA ISKLJUČI TELEFON

Miloš nije odmah mogao da se seti ko je Tor Ulven, kada je čuo da je na vezi. Prošlo je nekoliko meseci od kada su ih, na beogradskom Sajmu knjiga, upoznali. Izmenili su tad, nekoliko kurtoaznih rečenica, ali previše se ljudi motalo u blizini, stalno su ih prekidali, Milošu nije prijala gužva i samo je mislio kako da se što pre izgubi. Izbegavao je književne susrete i promocije, čak i sopstvenih knjiga. No, zbog te proklete nagrade UPS-a, njegov izdavač je insistirao da se pojavi na štandu *Formata*. Tamo se i sreo sa Ulvenom koji mu je dao vizit-kartu, Miloš njemu svoj broj telefona.

Obećali su jedan drugom da će biti na vezi, ali se nisu čuli sve do tog jutra.

„Nadam se da te nisam probudio, ali računao sam na to da si ranoranilac i da te moj poziv neće zateći u snu", izvinjavao se Norvežanin Milošu jer zove u nevreme dok je ovaj pokušavao da se seti odakle ga zna. „Nisam mogao da dočekam da ti saopštim sjajnu vest …", napravio je pauzu, „Bergenška Akademija umetničkog pisanja me je ovlastila da te…", ponovo je zastao na trenutak, da izazove napetost ili da, možda, uvuče dim cigarete, „pozovem da budeš njen specijalni gost".

„Poslaćemo ti avio-kartu, obezbediti hotelski smeštaj, dnevnice i službenog prevodioca, susret sa izdavačem kojem sam nahvalio tvoj roman", pozivao se Ulven na Miloševu najnoviju knjigu za koji je dobio nagradu UPS-a.

Miloš je, zatečen, slušao. Bunio ga je taj engleski jezik, svu snagu je usmerio na to da ga razume i sem nekoliko puta izgovorenog mucavog *yes*, valjda nije izustio nijednu reč.

„Ono što se od tebe očekuje jes da polaznicima Akademije pročitaš svoju priču. Ona mora ispuniti dva uslova: da do sada nije objavljivana i da se radnja odvija u Norveškoj", dodao je Ulven da bi, reagujući na Miloševo ćutanje, nastavio da ga ubeđuje, „sve ostalo vreme možeš provesti kako god hoćeš. Možeš se…", predložio mu je, „družiti se sa norveškim kolegama-piscima ili", tu već nije mogao da sakrije ponos, „uživati u kolekciji Munkovih slika u gradskom muzeju, u našoj čudesnoj prirodi i popeti se na planinu Flojen".

Zbunjen što mora da odgovara na engleskom jeziku, i to još telefonom, Miloš je klimao glavom što Ulven naravno nije mogao da vidi. Ali, promucao je: „O.K.", što je zazvučalo kao dogovor.

Bilo je rešeno da mu se Ulven, sa konkretnim detaljima, sutradan javi mejlom da bi Miloš mogao da planira put.

Ni sam ne zna što je tog istog jutra seo za kompjuter i počeo da piše o – Jul. Obično je pažljivo merio svaku reč i nije olako davao obećanja. Pisao je teško, s mukom. Škrabao je, prekucavao, lakše brisao nego pisao. Taman se slegla prašina nakon te nagrade, znao je da njegove knjige ne čitaju ni kod kuće, a kamoli da će nekog zainteresovati van Srbije.

Nije postojalo nikakvo logično objašnjenje zašto je prihvatio Ulvenov predlog. I to baš on, koji je izbegavao obaveze. Ne samo da je trebalo da napiše priču po narudžbi već je morao naći i nekog da te njegove reči prevede. Loše se snalazio u internet komunikaciji, bio je čovek analognog doba. Nije imao Fejsbuk nalog, retko je koristio imejl adresu, jedva se oprostio od stare pisaće mašine i počeo da kuca na računaru. Nije ga privlačila Norveška, plašio se letenja, izbegavao je javna čitanja i najbolje se osećao u kući.

Nadasve talentovan, ali nepokretan i apatičan, bio je pravi Oblomov. Pre se od njega očekivalo da potpuno prestane da piše, nego da dobije tu nagradu, koja je za sve, a najviše za njega samog, bila ekces.

Tih dana su u dnevnoj štampi osvanuli naslovi: „Najnečitaniji srpski romanopisac na vrhu bestseler top-liste" i „Poslednji Mohikanac beogradskog asfalta napisao remek-delo". A Miloš nije bio romanopisac već pesnik koji je negde čuo da „poezija dolazi iz raja, a proza iz pakla" i zato napisao taj jedan, jedini roman kojim je izgubio čitaoce koji su mu bili odani dok je živeo na margini, a stekao nove koji su kupili, ali ne i pročitali tu njegovu knjigu.

Na nagovor izdavača, gostovao je na prvom kanalu državne televizije, dao desetak intervjua za domaće novine, čak i za popularni nedeljnik, na čijoj se naslovnoj strani pojavila njegova fotografija iz mladosti. U njemu je odgovorio na asocijacije od slova A pa do Ž i „podelio" sa čitaocima recept za rezance s makom mada nije umeo da kuva.

Izdavač ga je ugovorom obavezao da prisustvuje zvaničnoj dodeli nagrade. U banket sali prestižnog beogradskog hotela, u prisustvu uglednih zvanica, novinara i prethodnih laureata, od kojih su nasrdačniji bili oni koji su, inače, od njega okretali glavu, uručili su mu povelju s memorandumom UPS-a i ček na 10.000 evra, za koji se pobrinuo lokalni proizvođač deterdženta.

Predsednik žirija je pročitao obrazloženje, pomenuo je „visoki estetski domet", „delotvoran pripovedački postupak" i „minimalistički stil neophodan savremenom srpskom romanu".

Logorejom i frazama zatrpavši smisao, manje je pričao o Miloševom romanu, više o nagradi koja „i dalje pobuđuje nesmanjeni interes javnosti". Pokušao je da izmami empatiju za žiri koji je „tih godinu dana, savesno, i od početka do kraja, pročitao ravno dve stotine i dve knjige", ali nije propustio da podvuče, kao da je reč bila o kakvoj trci, da je „do cilja stigla nesumnjivo najbolja knjiga".

„Zato, naš izbor, čiste savesti, predajemo vašem sudu", završio je naizgled skrušeno, zapravo ni malo ne sumnjajući da nije u pravu.

„Nagrada UPS-a je dokaz da, i dalje, postoji književnost koja je umetnost, a ne roba", dodao je povišenim tonom, što nije bila laž, ali ni istina, „ova nagrada uspostavlja književni kanon i uprkos krizi vrednosti utvrđuje status pisca u srpskoj tradiciji zbog", ponovo nije nameravao da bude skroman, „autoriteta žirija i autoriteta same književne forme romana, kojom njen tvorac kreira društvenu svest".

Govor predsednika žirija je tekao bez poštapalica i zamuckivanja. Pričao je razgovetno i bilo je očito da je on sam siguran u to šta želi da saopšti.

Ali, u sali ga nije slušao ama baš niko. Nije ni Miloš koji je upravo tada smišljao šta će da kaže. Po protokolu se zahvalio svim članovima žirija i nastavio da muca: „Moram priznati da najpre nisam razumeo zašto ste glasali za mene, ali sam kasnije shvatio da ste, zaista, imali iskrene namere jer nagrade zapravo uništavaju pisce, a ja ću nakon ove, sasvim sigurno, prestati da pišem."

Obrušio se potom, sve razgovetnije i jasnije, na domaću književnost, a posebno na svoju knjigu. Literaturu je nazvao „đavoljom rabotom", sopstveni roman „jalovim solilokvijem, egzorcizmom bez značaja i smisla".

Njegov svečani govor je bio njegova osveta jer se gadio što nema dovoljno savesti, što je prihvatajući priznanje izneverio samoga sebe. Stideo se jer je nagradu, za koju je ranije javno govorio da bi bilo najbolje da je ukinu, primio zbog novca i lične sujete sa koju su gotovo svi verovali da je nema.

Nije bilo prijatno ni žiriju ni piscima koji su sedeli u publici iako protiv njih lično u suštini nije imao ništa. Ali, morao je da se oslobodi nelagode zbog toliko hipokrizije na jednom mestu.

Jedni su se pretvarali da ga nisu razumeli, drugi su od svega napravili čaršijski skandal. Izdavač je zadovoljno trljao ruke znajući da će, posle svega, knjigu kupiti i oni za koje književnost nije bilo briga.

Još nekoliko dana se o svemu pričalo, uglavnom o Miloševom istupu i nagradi, a ne o njegovom delu, a onda je splasnula tenzija i pisac je mogao da uroni u rutinu. Ni ranije nije bio ambiciozan, a pogotovo to nije nameravao da postane sada kada je dobio i više no što je smatrao da mu treba.

I baš kada se vratio u kolotečinu, još jednom je postupio suprotno sopstvenoj prirodi.

Nije odugovlačio kao po običaju, nije tražio izgovore već je seo za računar i počeo da kuca: „Sasvim je sigurno da neću postati majka…"

Uprkos tome što to nije bila njegova želja, Jul će zaličiti na Ninu Faber koju je stvorio Erlend Lu. Znao je da postoji taj pisac, ali nikada u rukama nije držao njegovu knjigu. Mada nije čitao njegov *Popis*, desilo se da i Jul i Nina imaju po nekoliko

objavljenih knjiga, da obe žude za odobravanjem, a da su ih mimoišla sva značajnija priznanja i nagrade. S tim što se Nina iz javnosti povukla, dok se Jul i dalje trudila da tu javnost na sebe seti.

Miloš nije imao dilemu da li da piše o ženi koja iz Srbije beži na Sever, samo što pojma nije imao gde da je tačno smesti.

Pronašao je među knjigama pohabani školski atlas, otvorio kartu Norveške i nasumice pokazao prstom na – Olvik**.** Video je da je mesto smešteno u Hardanger fjordu, pronašao u rečniku da reč znači zaliv, ali nije znao šta bi sa tim dalje.

Pozvao je klinca iz zgrade za pomoć. Mali je voleo da **„**visi" kod Miloša bez obzira što ga je drmao pubertet. Verovatno zato što ga pisac nije davio kao što su ga gušili kod kuće i što je kod njega mogao bez skrivanja da puši. Uz to, dok mu je komšija, koji je inače jedva umeo da bilo šta izgovori bez *bre* ili *brate*, pomagao oko kompjutera, Reljin je njemu pisao sastave za školu. I jedan i drugi su znali da to baš i nije bilo lepo, ali dugo već Miloš **„**nije vodio računa šta će ko reći".

Nije imao iluzija o drugima, niti o samom sebi.

Uglavnom, dečak je izguglao da počeci Olvika sežu čak do bronzanog doba. Sve do prvih decenija prošlog veka bilo je to idilično seoce sa nekoliko desetina stanovnika. A onda su vlasti rešile da u netaknutu prirodu smeste tešku industriju, raselili su farmere po okolini pa se Milošu učinilo da bi od toga mogao ispasti zaplet. Kada su otkrili da je, nakon decenija sticanja profita, kompanija doživela bankrot i da su je posle otkupili Kinezi, nije bilo teško stvoriti priču. Klinac ga je odveo na Gugl mapu, pokazao nordijske kućerke, vodopad, ali i fabriku, dimnjak i napuštenu upravnu zgradu.

Tada je piscu palo na pamet: **„**Tu zgradu ću pretvoriti u Kuću umetnika, u nju ću smestiti Jul.

„Samo ne sme ličiti na umetničke kolonije po Srbiji", išlo mu je na živce jalovo esnafsko druženja, gde, uprkos što ih je odbijao, nisu prestajali da ga zovu.

„Stvoriću umetničku komunu o kakvoj sam nedavno čitao u dnevnoj štampi. Jul će konkurs pronaći na intrnetu tako će se i prijaviti. Kada joj se iz Olvika jave, neće joj biti najjasnije gde tačno ide. Ali, neće se zamarati detaljima, iskoristiće priliku da ode na Sever. Zahvaliće se nekome ko će se potpisati sa Ingun, za koga neće znati da li je muškarac ili žena, ni čime se u Kući bavi. Zamoliće za detaljnija uputstva za put", priča

je nastajala u Miloševoj mašti, „na odgovor će čekati danima, a kada joj konačno stignu vesti iz Kuće, pronaći će najjeftiniju avio-kartu, spakovati kofere i krenuti za Olvik.”

I – tako se, još istog leta, Jul Malić zatekla u „salonu Ingun Bremer”…

(Odlomak iz romana)